APLICAREA DIRECTĂ A REGLEMENTĂRILOR INTERNAȚIONALE ÎN MATERIA DREPTURILOR OMULUI

Oleg BALAN,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică

Diana SÂRCU,
doctor în drept, conferențiar universitar

SUMMARY

A distinctive trait characteristic for a range of international instruments with both universal and regional application, wich are especially devoted to the fundamental rights and freedoms inherent to human society, is applicable directly to the provisions contained by them in the legal systems of the Contracting States, in such a manner that the text of the international treaty becomes a component of the national legal system, having immediate judicial effect.

O trăsătură distinctă caracteristică unui şir de instrumente internaționale cu vocație de universalitate şi regională, care în special consacră drepturi şi libertăți fundamentale inerente ființei umane, este aplicabilitatea directă a prevederilor conținute de acestea în ordinile juridice ale statelor semnatare, astfel încât textul tratatului internațional devine parte integrantă componentă a sistemului de drept național, având efecte juridice directe şi nemijlocite.

Efectul direct al normelor internaționale este condiționat exclusiv de doi factori:

- vizează destinatari concreți – persoane particulare, fizice sau juridice;
- pentru a fi aplicate, în ordinea juridică internă a statelor care le-au acceptat, nu necesită vreun act de implementare sau transpunere.

În acest sens, art. 1 din Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului şi Libertăților Fundamentale din 1950 prevede că „Înaltele Părți Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile şi libertățile definite în titlul I al acestei convenții". Pentru acest motiv, Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova recomandă instanțelor de judecată naționale la examinarea cauzelor „să verifice dacă legea sau actul, care

urmează a fi aplicat şi care reglementează drepturi şi libertăți garantate de CEDO, sunt compatibile cu prevederile acesteia, iar în caz de incompatibilitate instanța va aplica *direct* prevederile CEDO, menționând acest fapt în hotărârea sa". În acelaşi spirit, dacă „legea națională nu prevede dreptul la recurs efectiv în privința încălcării unui anumit drept prevăzut de Convenție, instanța de judecată urmează să primească plângerea respectivă şi să soluționeze cauza conform procedurii civile sau penale, aplicând *direct* prevederile CEDO".

Constituția Republicii Moldova stabileşte în art. 4 intitulat „Drepturile şi libertățile omului" că dispozițiile constituționale privind drepturile şi libertățile omului se interpretează şi se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care RM este parte; în cazul existenței unor neconcordanțe între instrumentele internaționale privitoare la drepturile fundamentale la care Republica Moldova e parte şi legile sale interne, prioritate au reglementările internaționale. Totodată, art. 8 din Legea supremă cu denumirea „Respectarea dreptului internațional şi a tratatelor internaționale" statuează că Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite şi tratatele la care este parte, să-şi bazeze relațiile cu alte state pe principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internațional; intrarea în vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții contrare Constituției va trebui precedată de o revizuire a acesteia.

În vederea explicării conținutului normelor precitate, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a adoptat Hotărârea privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituție nr. 55 din 14 octombrie 1999, în care a remarcat că organele de drept competente, inclusiv Curtea Constituțională şi instanțele judecătoreşti, în limitele competențelor ce le revin, sunt în drept să aplice în procesul examinării unor cauze concrete *normele dreptului internațional* în cazurile stabilite de legislație.

De asemenea, în partea rezolutivă a Hotărârii, Curtea a conchis că prin art. 4 din Constituție se garantează nu numai drepturile şi libertățile fundamentale ale omului, consfințite constituțional, dar şi principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, ele fiind menționate în art. 8. Prin sintagma *principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internațional* înțelegându-se principiile şi normele dreptului internațional cu caracter general şi universal. În plus, Curtea a subliniat de o manieră expresă că principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, pre-

cum şi tratatele internaţionale ratificate şi cele la care Republica Moldova a aderat, constituie parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova şi devin norme ale dreptului ei intern.

Cu privire la problematica necorespunderii legislaţiei interne normelor de protecţie a drepturilor omului, Curtea Constituţională a stabilit că în cazul neconcordanţelor între pactele şi tratatele internaţionale privind drepturile fundamentale ale omului şi legile interne ale Republicii Moldova, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaţionale.

Deci, anume normele şi principiile recunoscute ale dreptului internaţional (*juscogens*) şi normele din sfera dreptului internaţional al drepturilor omului, constituie acele instrumente, care sunt direct aplicabile în ordinea juridică internă a statului. De o manieră specială actele internaţionale care consacră drepturi şi libertăţi inerente fiinţei umane prezintă o importanţă particulară pentru jurisdicţia înfăptuită de instanţele naţionale de judecată.

Pactul cu privire la drepturile civile şi politice şi Pactul cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale au fost adoptate de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluţia 220 din 16 decembrie 1966 şi au intrat în vigoare începând cu 3 ianuarie 1976 şi, respectiv, 23 martie 1976. Ele au fost ratificate prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 28 iulie 1990, nr. 217-XII, în vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Din punct de vedere juridic, aceste două instrumente sunt tratate internaţionale care instituie angajamente juridice opozabile pentru statele-părţi, pasibile de răspundere pentru încălcarea lor potrivit principiului fundamental pacta sunt *servanda bonae fide*. În cadrul acestei abordări multilaterale a problemei sunt prezentate şi protejate două generaţii de drepturi: drepturile civile şi politice, pe de o parte, şi drepturile economice, sociale şi culturale, pe de altă parte.

Pactul cu privire la drepturile civile şi politice consacră două *drepturi colective*: dreptul popoarelor la autodeterminare şi dreptul minorităţilor de a avea viaţă culturală, religie şi de a folosi propria limbă; zece *drepturi materiale civile:* la viaţă, la libertate şi securitate, la întrunire paşnică, la viaţă privată şi de familie, la inviolabilitatea domiciliului, la secretul corespondenţei, la onoare şi demnitate a deţinuţilor, la libera circulaţie, la căsătorie şi de a întemeia o familie, la onoare şi reputaţie; două *drepturi politice*: la cetăţenie a copilului şi dreptul la alegeri; patru *drepturi procedurale*: la personalitate juridică, la un recurs efectiv, la un proces echitabil şi la un dublu nivel de jurisdicţie; cinci *libertăţi*: de gândire, de conştiinţă, de religie, de exprimare şi libertatea sindicală; *interzice*: sclavia şi aservirea, tortura sau tratamentele

sau pedepsele crude, inumane sau degradante, privarea de libertate pentru datorii, expulzarea străinilor, propaganda războiului, incitarea la ură națională, rasială sau religioasă. Pe lângă cele patru principii incluse în Declarație, Pactul mai înscrie două principii: restricțiilor şi derogărilor expres autorizate (art. 5) şi *ne bis in idem* (dreptul de a nu fi pedepsit de două ori pentru aceeaşi faptă).

Pactul a fost completat prin două protocoale facultative. Primul Protocol a fost adoptat odată cu Pactul, la 16 decembrie 1966, fiind obligatoriu numai pentru statele-părți semnatare ale pactului, care îşi exprimă consimțământul de a se angaja prin el. Al doilea protocol facultativ, vizând abolirea pedepsei cu moartea, a fost adoptat la 15 decembrie 1989. Protocolul interzice executarea oricărei persoane aflate sub jurisdicția unui stat şi obligă părțile contractante să ia toate măsurile necesare pentru abolirea pedepsei cu moartea pe teritoriul aflat sub jurisdicția lor.

Pactul cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale oferă o protecție juridică drepturilor de a doua generație, printre care figurează unsprezece *drepturi sociale*: la securitatea socială şi la asigurări sociale, la muncă, de a înființa sindicate, la odihnă şi timp liber, la o existență decentă, de a fi protejat contra foamei, la educație, la condiții de muncă juste şi prielnice, la securitate şi igienă a muncii, la grevă, de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică şi mentală; două *drepturi economice*: dreptul în vederea favorizării şi ocrotirii intereselor sale economice şi dreptul la un salariu echitabil; trei *drepturi culturale*: de a participa la viața culturală, de a beneficia de progresul științific şi de aplicațiile sale şi dreptul autorului de a beneficia de protecția intereselor morale şi materiale decurgând din orice producție științifică, literară sau artistică a sa; două *libertăți*: libertatea părinților de a alege pentru copiii lor instituții de învățământ şi libertatea cercetării științifice şi activităților de creație.

La fel ca şi primul pact, cel de-al doilea reconfirmă în materia protejată trei *principii particulare*: egalității, nediscriminării şi restricțiilor şi derogărilor expres autorizate.

Diversitatea drepturilor consacrate, dar şi tendința de a include şi proteja un număr maxim de drepturi posibile conferă acestor două instrumente un vădit caracter general.

Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei din 1979, în vigoare pentru Republicii Moldova din 31 iulie 1994, stabileşte în art. 1 că discriminarea față de femei presupune orice diferenți-

ere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoaşterea, beneficiul şi exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat şi femeie, a drepturilor omului si libertăților fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural şi civil sau în orice alt domeniu al vieții.

Statele semnatare se obligă, în virtutea Convenției, să adopte ansamblul de măsuri necesare de ordin politic, economic, social şi cultural în vederea asigurării şi promovării deplinei dezvoltări şi progresului continuu al femeilor în scopul garantării exercitării şi beneficiului drepturilor şi libertăților fundamentale inerente ființei umane în baza tratamentului echitabil şi egal cu bărbații.

O trăsătură particulară a tratatului este obligarea statelor să adopte măsuri adecvate (inclusiv de ordin legislativ) pentru reprimarea sub toate formele existente a traficului de femei şi a exploatării prostituării femeii (art. 6 din Convenție).

Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 prevede în art. 1 că prin copil se înțelege orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabileşte limita majoratului sub această vârstă. Art. 2 al Convenției instituie obligația pozitivă a statelor-părți să respecte şi să garanteze drepturile consacrate tuturor copiilor din jurisdicțiile lor în afara oricăror discriminări neconforme.

Convenția recunoaşte un ansamblu complex de drepturi şi libertăți copilului, precum drepturile: la viață, la familie şi ocrotire părintească, la nume şi identitate, la cetățenie, la libera circulație, la opinie, la libertatea de exprimare, la libertatea de gândire, conştiință şi religie, la libertatea de asociere şi întruniri paşnice, la protecția contra imixtiunilor arbitrare, la informație, la protecția contra violenței şi abuzului (inclusiv contra exploatării sexuale), la sănătate şi de acces la servicii medicale şi de recuperare, la asistență socială, la nivel de trai decent, la educație, la viață culturală proprie etc.

Astfel, Convenția recunoaşte subiectului special – copilului – totalitatea de drepturi şi libertăți inalienabile fiecărei ființe vii, precum şi consacră un ansamblu distinct de drepturi proprii în exclusivitate copilului, dat fiind statutul său juridic de particularitate şi situația de vulnerabilitate a acestuia.

Convenția de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor şi accesul la justiție în problemele de mediu din 1998. Convenția a fost adoptată ținând cont de necesitatea continuă de a proteja, conserva şi îmbunătăți starea mediului ambiant, precum şi de a asigura

o dezvoltare durabilă şi de a promova protecţia mediului la cea mai largă scară. În preambulul său, Convenţia a recunoscut că protecţia adecvată a mediului este esenţială pentru bunăstarea întregii omeniri şi pentru exercitarea normală a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, inclusiv pentru dreptul la viaţă. De asemenea, Convenţia a reiterat dreptul fiecărui individ să trăiască într-un mediu adecvat sănătăţii şi bunăstării sale, precum şi a subliniat sarcina individului, inclusiv în asociere cu alte persoane, să protejeze şi să îmbunătăţească mediul pentru beneficiul generaţiilor prezente şi viitoare.

Rolul şi importanţa activităţii cetăţenilor, organizaţiilor neguvernamentale şi a sectorului privat în promovarea protecţiei mediului şi a răspândirii educaţiei ecologice, precum şi a sensibilizării opiniei publice în problemele de mediu, şi-a găsit o consacrare expresă în textul actului convenţional.

Convenţia a recunoscut trei drepturi subiective fundamentale relative la domeniul protecţiei mediului, precum: de acces la informaţia de mediu, de participare la luarea deciziilor privind problemele ecologice şi de acces la justiţie în problemele de mediu.

Convenţia de la Aarhus a instituit un şir de obligaţii privind statele contractante, printre care definitivarea unui cadru legal pertinent compatibil prevederilor convenţionale, asistarea şi îndrumarea publicului în vederea valorificării celor trei drepturi consacrate, promovarea educaţiei ecologice, conştientizarea publicului în problemele de mediu, recunoaşterea şi susţinerea organizaţiilor ecologice, promovarea protecţiei mediului ambiant la nivel de societate internaţională, prohibiţia sancţionării persoanelor care îşi exercită drepturile recunoscute convenţional, interdicţia discriminării, transparenţa diseminării şi accesibilitatea informaţiilor de mediu etc.

Cu privire la recunoaşterea dreptului de acces la informaţia de mediu, art. 4 din Convenţie prevede că fiecare parte va asigura ca autorităţile publice naţionale, în calitate de răspuns la o cerere de informaţie pe marginea problemelor de mediu, să comunice informaţia solicitată fără a fi necesară declararea interesului şi sub forma cerută de solicitant, cu excepţia cazurilor când este mai rezonabil de a oferi informaţia sub o altă formă sau ea este deja disponibilă publicului sub o altă formă decât cea cerută expres.

În conformitate cu dispoziţiile convenţionale, *informaţia de mediu* se consideră orice informaţie scrisă, vizuală, audio, electronică sau sub orice formă materială relativă la starea elementelor de mediu (aerul, atmosfera, apa, solul, pământul, peisajul, zonele naturale, diversitatea biologică); relativă la factorii care pot afecta elementele de mediu (substanţe, energie, zgo-

mot, radiaţie, activităţi şi măsuri, inclusiv administrative, acorduri de mediu, politici publice, legislaţia, planuri şi programe de mediu); relativă la starea sănătăţii şi siguranţei umane, condiţiile de viaţă umană, zonele culturale şi construcţiile.

Cu referire la dreptul de participare a publicului la luarea deciziilor privind problemele de mediu, art. 6 al Convenţiei stabileşte că publicul interesat va fi informat, prin anunţ ori în mod individual despre demararea unei proceduri de luare a deciziei de mediu într-o manieră adecvată, în timp util şi efectiv, fiind familiarizat cu activitatea propusă şi solicitarea asupra căreia se preconizează luarea deciziei, natura ulterioarei decizii sau proiectul ei, autoritatea publică responsabilă, procedura iniţiată, oportunităţile de participare a publicului, indicaţia autorităţii de la care pot fi obţinute informaţiile relevante, faptul că activitatea face obiectul unei proceduri naţionale sau transfrontaliere de evaluare a impactului asupra mediului etc.

Cât despre cel de-al treilea drept consacrat de Convenţie, dreptul de acces la justiţie în problemele de mediu, art. 9 stabileşte că fiecare stat contractant va asigura pentru orice persoană care consideră că solicitarea informaţiei de mediu i-a fost ignorată, greşit refuzată în tot sau în parte sau soldată cu un răspuns inadecvat, dreptul subiectiv de a avea acces la o procedură de recurs în faţa instanţei de judecată interne sau a altui organ independent şi imparţial instituit de lege şi în conformitate cu o procedură echitabilă.

În fapt, Convenţia de la Aarhus prezintă o continuitate a multiplelor instrumente internaţionale care vizează problematica protecţiei mediului ambiant, instituind în mod direct şi expres garanţii individuale în vederea antrenării cetăţenilor în soluţionarea problemelor ecologice şi asigurării unei protecţii eficiente, raţionale şi conştiente a mediului înconjurător şi a elementelor acestuia.

Convenţia Europeană pentru Protecţia Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale din 1950. Convenţia a fost primul tratat internaţional multilateral elaborat în cadrul Consiliului Europei şi ea rămâne pentru acesta din urmă instrumentul, prin excelenţă, al protecţiei drepturilor omului, care constituie unul dintre obiectivele fundamentale ale organizaţiei. După aproape şaizeci de ani de la semnarea sa, ea este, după mai multe adaptări şi câteva completări, cel mai elaborat model de protecţie internaţională a drepturilor omului.

Convenţia nu a apărut dintr-un vid juridic: ea a fost precedată atât de Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cât şi de Declaraţia americană

a drepturilor şi îndatoririlor omului. În sistemul Convenției fiecare noțiune face obiectul unei interpretări autonome, distincte de cea a dreptului intern. Această internaționalizare a definițiilor are efecte majore asupra dezvoltării dreptului internațional al drepturilor omului, deoarece ea conduce la integrarea dreptului intern al statelor, busculând, astfel, barierele tradiționale dintre dreptul internațional şi dreptul intern. Sistemul, astfel pus în aplicare de Convenție, în orice caz, a dat naştere unei veritabile *ordini publice europene* în care statele au devenit debitori față de creditori, care sunt, în acelaşi timp, alte state şi indivizi în cadrul unei *Europe civice* exclusive de orice aspect sinalagmatic.

Din punct de vedere tehnic, Convenția Europeană a Drepturilor Omului reprezintă un tratat internațional în virtutea căruia statele îşi asumă anumite obligațiuni juridice. Convenția are 59 de articole şi a fost extinsă şi amendată prin 14 Protocoale adiționale. Primul Protocol adițional la Convenția europeană a fost adoptat la 20 mai 1952 şi a completat conținutul material al Convenției cu unele drepturi. În ceea ce priveşte ultimul Protocol, al 14-lea, fiind semnat la 13 mai 2004, el a intrat în vigoare la 1 iunie 2010. Importanța lui constă în optimizarea şi eficientizarea procedurilor în fața Curții Europene, promovând o adevărată reformă substanțială a mecanismului european de protecție a drepturilor omului.

În multiple țări, inclusiv în Republica Moldova, Convenția a fost integrată în dreptul național, în sensul că orice individ poate depune o plângere sau formula un apel la o instanță națională sau la o altă autoritate întemeindu-se direct pe dispozițiile sale. Dar chiar dacă o țară nu a integrat Convenția în dreptul său intern, acesta din urmă nu trebuie să fie în conflict cu conținutul Convenției. Or, Convenția nu este definită să înlocuiască sistemele naționale de protecție a drepturilor omului, ci să reprezinte o garanție internațională ce se alătură dreptului de recurs în cadrul fiecărui stat.

În acelaşi timp, Convenția recunoaşte cu înțelepciune că cea mai mare parte a acestor drepturi nu ar putea fi nelimitate sau absolute ca şi limite într-o societate democratică şi că pot fi necesare restrângeri în numele siguranței publice sau a securității naționale, al interesului economic al țării, al sănătății publice şi al moralei, al prevenirii dezordinii şi delicvenței.

În acest context, se remarcă faptul că o serie de articole ale Convenției au o structură similară. În primul lor paragraf, articolele 8-11 definesc un larg spectru de valori care constituie drepturile şi libertățile astfel consacrate: viața privată, viața familială, conştiința, religia, exprimarea, asocierea etc.

Concomitent, în al doilea paragraf, sunt enumerate motivele care pot fi invocate de state în vederea limitării drepturilor şi libertăților garantate. Art. 1 al Protocolului nr. 1, art. 2 al Protocolului nr. 4 şi art. 1 al Protocolului nr. 7 sunt concepute după aceeaşi structură. Deci se poate constata că majoritatea drepturilor reglementate în cuprinsul Convenției, se bucură de o protecție *relativă*, aşa cum ele pot constitui obiectul unor derogări sau restricții eventuale. Aceste restricții sunt prevăzute în cuprinsul clauzelor derogatorii, care conferă caracter legal imixtiunilor autorităților publice în exercitarea drepturilor individuale.

Convenția permite, de asemenea, statelor, în anumite condiții, ca obligațiile lor să se suspende în caz de război sau în alte situații de urgență. Dar niciun stat nu se poate sustrage obligației de a respecta dreptul la viață (art. 2), nici interzicerii torturii (art. 3), a pedepsei cu moartea (art. 2, Protocolul 13), a sclaviei (art. 4, alin. 1) şi a retroactivității legilor penale (art. 7).

Convenția europeană a fost semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995 şi ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24 iulie 1997. Convenția şi Protocoalele ratificate sunt în vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997.

Instrument juridic de largă rezonanță, Convenția europeană constituie un document fundamental în domeniul protecției şi garantării drepturilor omului şi a libertăților fundamentale, atât prin procedura pe care a instituit-o, cât şi prin spectrul larg al drepturilor şi libertăților cărora li se consacră recunoaşterea şi garantarea.

În acest context, titlul I al Convenției, precum şi Protocoalele sale adiționale, instituind noi drepturi şi libertăți, constituie *dreptul material* protejat de Convenție. Aceste protocoale adiționale nu modifică textul inițial propriu-zis al Convenției din 1950, dar îl completează, însoțindu-l în anexe. Din dreptul material al Convenției fac parte Protocoalele 1, 4, 6, 7, 12 şi 13. Astfel, dreptul material garantează şi protejează dreptul la viață (art. 2), interzicerea torturii (art. 3), interzicerea sclaviei şi muncii forțate (art. 4), dreptul la libertate şi securitate (art. 5), dreptul la un proces echitabil (art. 6), principiul *nulla poena sine lege* – nicio pedeapsă fără lege (art. 7), dreptul la respectarea vieții private şi familiale (art. 8), libertatea de gândire, de conştiință şi de religie (art. 9), libertatea de exprimare (art. 10), libertatea de întrunire şi de asociere (art. 11), dreptul la căsătorie (art. 12), dreptul la un recurs efectiv (art. 13), interzicerea discriminării (art. 14). Protocolul nr. 1 prevede dreptul la proprietate (art. 1), dreptul la instruire (art. 2) şi dreptul la alegeri libere

(art. 3). Protocolul nr. 4 enunță interzicerea aplicării privațiunii de libertate pentru datorii (art. 1), dreptul la libera circulație (art. 2), interzicerea expulzării cetățenilor (art. 3) şi interzicerea expulzărilor colective (art. 4). Protocolul nr. 6 aboleşte pedeapsa capitală, însă îi păstrează autorizarea pentru timp de război (acte săvârşite în timp de război sau de pericol iminent de război). Protocolul nr. 7 prevede garanțiile procedurale în caz de expulzare a cetățenilor străini (art. 1), dreptul la un dublu nivel de jurisdicție în materie penală (art. 2), dreptul la indemnizare în cazuri de erori judiciare (art. 3), dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de două ori (art. 4) şi egalitatea în drepturi dintre soți (art. 5). Protocolul nr. 12 prevede o clauză generală de nediscriminare şi, în fine, Protocolul nr. 13, prevede abolirea pedepsei capitale în orice circumstanțe.

De la crearea lui până în prezent, dreptul material a fost interpretat de jurisprudența fostei Comisii Europene a Drepturilor Omului şi a Curții Europene a Drepturilor Omului. Fiecare element al drepturilor protejate a fost analizat şi definit de Curte în cadrul exercitării competenței sale contencioase, unde au fost degajate noțiuni autonome, uniformizând, astfel, diferitele noțiuni şi concepte naționale.

Dreptul material al Convenției determină competența *ratione materiae* a Curții Europene, în sensul că această jurisdicție va putea examina o cerere care ar denunța încălcarea numai acelor drepturi şi libertăți prevăzute expres în Convenție şi Protocoalele adiționale. Cu toate acestea, unele drepturi neînscrise expres în Convenție beneficiază de o protecție indirectă din partea acesteia. De exemplu, dreptul la condițiile decente de detenție ale deținuților intră în sfera de protecție a art. 3 (interzicerea torturii), dreptul la un mediu ambiant sănătos – a art. 8 (dreptul la viață privată), iar o expulzare a unui străin, dacă în statul de destinație va conduce la tortură, tratament inuman, degradant (art. 3) sau, mai mult, viața sa va fi expusă unui pericol eminent (art. 2), va implica pentru statul care a ordonat-o o răspundere pentru încălcarea indirectă a acestor articole din Convenție.

Totalitatea normelor Convenției, care reglementează procedura de constituire a Curții Europene, competența şi organizarea ei, procedura de examinare a cererilor şi executarea hotărârilor Curții formează *dreptul procedural* al Convenției europene a drepturilor omului.

Pentru a elucida importanța Convenției europene pentru cadrul juridic intern, precum şi a explica procedura de aplicare a acesteia de către instanțele naționale de judecată în procesul înfăptuirii justiției, Plenul Curții Supreme

de Justiție a adoptat ***Hotărârea privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului şi libertăților fundamentale*** nr. 17 din 19.06.2000. În Hotărârea respectivă Plenul CSJ a oferit un şir de explicații îndreptate spre asigurarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale de către instanțele judecătoreşti naționale, având în vedere statutul pe care îl are Convenția europeană în calitate de tratat internațional în ordinea juridică internă a Republicii Moldova. Astfel, a fost subliniat că, aderând la Convenție, Republica Moldova şi-a asumat obligația de a garanta protejarea drepturilor şi a libertăților proclamate de aceasta tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția sa. De asemenea, Plenul a reiterat că Convenția europeană constituie o parte integrantă a sistemului legal intern şi, respectiv, urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a Republicii Moldova cu deosebirea că Convenția are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

Plenul a menționat că sarcina primordială cu privire la aplicarea Convenției revine instanțelor naționale şi nu Curții Europene a Drepturilor Omului; în cazul judecării cazurilor instanțele de judecată interne trebuie să verifice dacă legea sau actul, care urmează a fi aplicat şi care reglementează drepturi şi libertăți garantate pe cale convențională, sunt compatibile cu prevederile Convenției, iar în caz de incompatibilitate instanța urmează să aplice direct prevederile Convenției, menționând acest fapt în hotărârea adoptată.

De asemenea, în Hotărârea Plenului a fost subliniată limita temporală privind aplicabilitatea normelor convenționale în procesul jurisdicției la nivel intern, indicând că prevederile Convenției şi ale protocoalelor sale sunt obligatorii pentru Republica Moldova doar din momentul intrării lor în vigoare, adică de la 12 septembrie 1997. Astfel, normele Convenției se extind doar asupra încălcărilor (sau pretinselor încălcări) ulterioare acestei date şi nu pot avea efect retroactiv. Aceasta nu se extinde însă asupra încălcărilor (sau pretinselor încălcări) care au un caracter continuu, ele fiind stări de fapt şi de drept care au început înainte de data intrării în vigoare a Convenției şi au continuat şi după această dată.

Plenul a atenționat instanțele judecătoreşti asupra faptului că pentru aplicarea corectă a Convenției este necesară studierea prealabilă a jurisprudenței degajate de Curtea Europeană, ea fiind unica instanță împuternicită prin intermediul hotărârilor sale să dea interpelări oficiale şi deci imperative aplicării Convenției, instanțele judecătoreşti naționale fiind obligate să se călăuzească de aceste interpretări.

Convenția europeană pentru protecția persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal din 28 ianuarie 1981. Intrată în vigoare la 1 octombrie 1985, este primul instrument juridic internațional care are ca obiect şi scop protejarea persoanelor contra utilizării abuzive a procesării automatizate a datelor cu caracter personal şi care reglementează fluxul transfrontalier al datelor.

Convenția în cauză prevede adoptarea de măsuri de securitate adecvate pentru protecția datelor cu caracter personal, înregistrate în fişierele automatizate, împotriva distrugerii accidentale sau neautorizate sau a pierderii accidentale, precum şi împotriva accesului, modificării sau difuzării neautorizate. În plus, Convenția statuează asupra garanțiilor suplimentare recunoscute persoanelor, precum: cunoaşterea despre existența unui fişier automatizat de date cu caracter personal, despre identitatea şi reşedința obişnuită sau principalul sediu al responsabilului de fişier; obținerea la intervale rezonabile şi fără întârziere sau taxe excesive confirmării existenței sau inexistenței în fişierul automatizat a unor date cu caracter personal care privesc nemijlocit subiectul; obținerea şi/sau rectificarea acestor date sau ştergerea lor când au fost prelucrate cu încălcarea dispozițiilor dreptului intern pertinent; dispunerea de o cale de recurs, dacă nu s-a dat curs unei cereri în confirmarea încălcării drepturilor protejate.

Un specific al Convenției este autorizarea părților semnatare să acorde o protecție mai largă ca limite şi conținut în baza legislațiilor naționale față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, decât protecția consacrată convențional.

La 8 noiembrie 2001, Convenția a fost completată printr-un Protocol adițional cu privire la autoritățile de control şi fluxul transfrontier de date, care a intrat în vigoare începând cu 1 iulie 2004.

Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale din 1 februarie 1995. Intrată în vigoare la 1 februarie 1998, este primul instrument juridic multilateral european consacrat protecției minorităților naționale. Ea are ca obiect însăşi protejarea existenței minorităților naționale pe teritoriul statelor-părți, prin promovarea unei egalități depline şi efective a minorităților naționale, asigurând condiții proprii conservării şi dezvoltării culturii şi prezervării identității lor.

În fapt, protecția minorităților naționale, a drepturilor şi libertăților acestora constituie o parte integrantă a protecției internaționale a drepturilor omului şi reprezintă un domeniu distinct al cooperării internaționale interstatale.

În baza Convenției, statele semnatare se angajează să adopte ansamblul necesar de garanții adecvate şi măsuri eficace în vederea promovării faptice a egalității depline în drepturi a reprezentanților minorităților naționale în toate domeniile vieții, precum economic, social, politic, cultural etc. De asemenea, statele semnatare se obligă să creeze condiții favorabile de natură să permită minorităților naționale să-şi dezvolte, să promoveze cultura şi să prezerveze elementele identității proprii (religia, limba, tradițiile, patrimoniul cultural etc.).

O trăsătură a Convenției este obligația statelor să încurajeze spiritul de toleranță şi dialogul intercultural, respectul reciproc, comprehensiunea şi cooperarea între toate persoanele, care locuiesc în teritoriile naționale.

Carta Socială Europeană revizuită din 5 mai 1996. Carta Socială Europeană revizuită reuneşte sub forma unui singur document drepturile garantate prin Carta din 1961 şi Protocolul său adițional din 1988, precum şi alte noi drepturi şi amendamente aduse de statele-părți. Progresiv, ea a substituit tratatul inițial din 1961. Carta revizuită garantează tuturor indivizilor drepturi economice şi sociale fundamentale (precum dreptul: la muncă, la condiții de muncă echitabile, la securitate şi igienă în muncă, la salarizare care să asigure un nivel decent de viață, la asociere în organizații pentru protecția intereselor economice şi sociale, la negociere colectivă, dreptul copiilor şi tinerilor la protecție specială, dreptul femeilor la protecție specială în caz de maternitate, la mijloace corespunzătoare de formare profesională, la securitate socială, la asistență socială şi medicală, la protecția sănătății etc.), exercitate în viața lor cotidiană.

Carta revizuită a fost adaptată la evoluția societății europene de la 1961 cu următoarele completări: dreptul la protecție contra sărăciei şi excluderii sociale, dreptul la domiciliu, dreptul la protecție în caz de concediere, dreptul la protecție în caz de hărțuire sexuală şi morală ş. a.

Convenția pentru Protecția Drepturilor Omului şi a Demnității Ființei Umane față de Aplicările Biologiei şi a Medicinei: Convenția asupra Drepturilor Omului şi a Biomedicinei din 4 aprilie 1997. Aceasta a intrat în vigoare la 1 decembrie 1999 şi a fost completată prin patru protocoale adiționale: Protocolul privind interzicerea clonării ființei umane din 12 ianuarie 1998, în vigoare din 1 martie 2001; Protocolul adițional cu privire la transplantul organelor şi al țesuturilor de origine umană din 24 ianuarie 2002, în vigoare din 1 mai 2006; Protocolul adițional referitor la cercetarea biomedicală din 25 ianuarie 2005, în vigoare din 1 septembrie 2007 şi Protocolul

adițional cu privire la testele genetice în scopuri medicale din 27 noiembrie 2008, care, pentru intrarea în vigoare necesită cinci ratificări din partea semnatarilor. Convenția şi instrumentele sale conexe sunt primele acte juridice internaționale în ceea ce priveşte protecția demnității, drepturilor şi libertăților ființei umane contra aplicării abuzive a progreselor biologice şi medicale.

Părțile la Convenție se obligă să adopte măsuri eficiente în ordinea juridică internă, necesare promovării şi protecției demnității şi identității ființei umane față de aplicațiile biologiei şi medicinei; Convenția proclamă interesul şi binele ființei umane primar asupra interesului unic al societății sau științei. Convenția statuează expres asupra respectării normelor, obligațiunilor profesionale şi regulilor deontologice în procesul intervențiilor în domeniul sănătății (inclusiv cel al cercetării). O trăsătură specifică a Convenției este consacrarea expresă a prohibiției discriminării pe motivul patrimoniului genetic al persoanei (art. 11).

În plus, Convenția instituie interzicerea alegerii sexului viitorului copil, cu excepția cauzelor de evitare a maladiilor ereditare grave legate de sex (art. 14).

Tratatele internaționale menționate *supra* nu prezintă o listă exhaustivă de instrumente internaționale de o aplicabilitate directă în ordinile juridice interne ale statelor semnatare, respectiv, cu referire la Republica Moldova, însă constituie exemplele cele mai notorii integrate în cadrul juridic național, devenind, astfel, veritabile norme de drept intern.

BIBLIOGRAFIE

1. Carta socială europeană // <*www.infoeuropa.md*>.

2. Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului şi Libertăților Fundamentale din 1950 // <*www.infoeuropa.md*>.

3. Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale // <*www.infoeuropa.md*>.

4. Convenția Europeană pentru Protecția Persoanelor față de Prelucrarea Automatizată a Datelor cu Caracter Personal // <*www.infoeuropa.md*>.

5. Convenția de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor şi accesul la justiție în problemele de mediu // <*www.infoeuropa.md*>.

6. Hotărârea privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituție nr. 55 din 14 octombrie 1999 // <*constcurt.md*>.

7. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practica judiciară de către instanțe a drepturilor omului şi libertăților fundamentale, nr.17 din 19.06.2000 // <*http://jurisprudenta.csj.md*>.